

**Взаємодія педагога і практичного психолога дошкільного
навчального закладу по формуванню у дошкільників ціннісного
ставлення до оточуючого світу**

Передумови формування стійких ціннісних орієнтацій особистості закладаються ще з раннього дитинства. У дитини дошкільного віку, в процесі засвоєння суспільних цінностей, поступово формується особистісне ставлення до них, на основі чого відбувається і становлення її особистості в.

Розвитку стійких позитивних ціннісних орієнтацій особистості слід приділяти увагу саме в дошкільному дитинстві, адже якщо втратити цей період, у подальшому вже буде зробити це набагато складніше. Чому це так? Перш за все, саме тому, що дошкільний вік є сенситивним для закладення основ всієї особистості, і в контексті засвоєння моральних норм та цінностей саме тут йде передморальний розвиток дитини. Дитина ще не завжди знає, що добре, а що погано, як повести себе в тій чи іншій ситуації. Це підтверджує безліч фактів. Так, наприклад, всі знають, як діти дошкільного віку люблять жалітися дорослим на те, як їхній товариш щось не так зробив або сказав. Психологи пов'язують це не з жорстокістю і намаганням нашкодити товаришу, а з прагненням переконатися в правильності засвоєння моральних норм та цінностей. Дітям важливо знати, наскільки правильно вони засвоїли ті чи інші еталони поведінки чи суспільні цінності.

Дитині притаманні такі вікові природні особливості, які самі «допомагають» її виховувати, і педагогам необхідно їх знати і розуміти. «Яким би хорошим не був педагогічний досвід, яким би вдалим не був заснований на цьому досвіді виховний прийом, він тільки тоді зможе стати надбанням педагогічної науки і широкої педагогічної практики, коли буде вивчений і узагальнений з урахуванням закономірностей психічної діяльності дитини», – зазначала відомий психолог Л. І. Божович. ***Що ж такого***

особливого є у дитини, на що педагог може орієнтуватися в процесі розвитку її ціннісних орієнтацій? Перш за все, це такі властивості як:

1). *Нестійкість, гнучкість та пластичність психіки*, що дозволяє за відносно короткий термін досягти бажаних результатів в особистісних змінах, зокрема у засвоєнні цінностей та норм. Навіть якщо дитина на даний момент слідує негативним, не прийнятим суспільством цінностям, то це зовсім не означає, що її не можна перевиховати. Саме зазначені вище особливості психіки дозволяють легко переорієнтувати дитину, якщо вона опиниться в руках вмілого і мудрого педагога.

2). *Природна потреба в пізнанні та спілкуванні з оточенням*. Дитина від народження соціальна істота, яка без суспільства існувати не може. Всі ми знаємо про переживання кожною дитиною періоду «чомусиків», коли дитину цікавить абсолютно все, що відбувається навколо. І зі своїми запитаннями вона обов'язково йде до дорослих – батьків та педагогів. Тому саме те, якою буде відповідь на задане дитиною запитання, як відчує та задовольнить дорослий її інтерес, і буде основою для побудови її власної ціннісної картини світу.

3). *Переважає емоційно-чуттєвого сприймання світу, радість пізнання*. У процесі пізнавальної діяльності виникають інтелектуальні почуття. Радість від пізнання нового, здивування і сумнів, яскраві позитивні емоції супроводжують життя дитини. Дітям характерна допитливість, що виражається у підвищеній вразливості. Все це сприяє тому, що будь-яка інформація і життєвий досвід «переживаються» дитиною і закріплюються переважно на все життя. Така особливість є неоціненною при формуванні ціннісних орієнтацій дітей. Необхідно тільки домогтися емоційного сприймання і переживання дитиною тієї чи іншої цінності, і це буде опорою для подальшого її стійкого засвоєння.

4). *Наявність характерних дошкільникам психологічних механізмів засвоєння життєвого досвіду, основний з яких наслідування*. Що б не говорив і чому б не вчив вихователь дитину, але якщо він сам не

дотримується тих чи інших норм, не сповідує позитивні цінності, дитина сприйматиме не слова, а саме зразок поведінки дорослого, підсвідомо наслідує все, що бачить. І тому, необхідно організувати таке виховне середовище, яке б сприяло наслідуванню виключно позитивних загальнолюдських цінностей. Безглуздо вимагати від дитини, наприклад, бути доброю, якщо сам педагог не проявляє доброти впродовж дня ні до кого, або ж бути справедливою, якщо вихователь сам несправедливо повівся у конкретній ситуації, що раптово виникла.

5). *Необхідність у визнанні авторитетним дорослим і опора на нього при пізнанні навколишнього світу.* Для дитини, особливо у старшому дошкільному віці, дорослий набуває вагомого авторитету і є взірцем для наслідування. І цим можна вміло скористатися при формуванні тих чи інших ціннісних орієнтацій. Думка педагога є важливою, тому дитину досить легко в чомусь переконати. А якщо при цьому забезпечити ще й взаємозв'язок з сім'єю (узгодити вимоги і завдання, які ставитимуться перед дитиною) і стати ідеальним зразком для наслідування, то ефект від такої роботи буде неоціненний.

Звичайно, для того, щоб стати таким взірцем, ***педагог має постійно проводити кропітку роботу над собою, самовдосконалюватися*** у напрямку культивування в собі позитивних суспільно значущих ціннісних орієнтацій. Саморозвиток у цьому контексті означає перш за все систематичне набуття суспільно значимого ціннісного досвіду, формування для себе стійкої ієрархічної системи аксіологічних пріоритетів, що є основою спрямованості особистості людини та її поведінки. Крім того, необхідно вчитися саморегуляції власних емоційних станів, тренувати вміння користуватися способами вираження свого емоційного ставлення до ситуації з ціннісним змістом, а також постійно аналізувати власні вчинки, поведінку та методи виховного впливу, що були використані у кожній неоднозначній ситуації.

Якщо ж педагог систематично не проводить таку роботу над собою, то у нього можуть виникати труднощі в самоконтролі та самокорекції своєї праці, що виражається насамперед низькою критичністю у ставленні до себе, коли педагог не бачить у самому собі причин, що заважають йому зрозуміти дитину або впливати на неї, не вміє пов'язати прогалини у вихованні особистості дітей з вадами власної роботи тощо.

Отже, в тому, якою саме виросте дана особистість, неабияка роль належить педагогам дошкільного закладу (як вихователям так і практичному психологу), в який ходить дитина.

Ефективність роботи педагогів ДНЗ досягається лише тоді, коли практичний психолог і вихователь, із одного боку, стають однодумцями, а з іншого – чітко розрізняють свої функції і можливості: педагог не підміняє психолога, психолог – педагога. Вони можуть успішно співпрацювати лише за умови чіткого виконання своїх функціональних обов'язків і доброзичливому ставленні один до одного.

Професійні позиції педагога й психолога мають серйозні відмінності. По-перше (на думку О. Г. Асмолова), психолог – «фахівець з неоднаковості», педагог – фахівець з вирівнювання. Основне завдання першого – допомогти дитині побудувати шлях індивідуального, своєрідного розвитку. Завдання другого – допомогти кожній дитині засвоїти заданий навчальною програмою освітньо-виховний стандарт. По-друге, для психолога оціночні судження являються неприйнятними, а в педагогічній діяльності без них не обійтися. По-третє, ситуація постійного оцінювання інших, в якій опиняється як педагог, так і практичний психолог породжує прагнення кількісно та якісно оцінити будь-яку діяльність (у тому числі й діяльність один одного), хоча кожен з них, зазвичай, не може і не хоче розглядати продукти своєї праці таким чином.

Безумовно, успішне вирішення складних завдань навчання та виховання дітей дошкільного віку в вирішальній мірі залежить від діяльності

всього педагогічного колективу освітньої установи, від кожного педагога, його професійної майстерності, ерудиції, культури. Опора на досвід вихователів – людей, які тривалий час постійно спілкуються з дітьми, спостерігають їх у самих різних ситуаціях, необхідна в роботі практичного психолога. Він, окрім усього іншого, здійснює ще й синтез педагогічного досвіду з даними психологічної науки. Взаємодоповнюваність позицій психолога та педагога в підході до дитини, їх тісна співпраця на всіх етапах роботи як з окремими дітьми, так і з дитячими колективами слід розглядати як необхідну умову забезпечення роботи ДНЗ. Успіх взаємодії багато в чому залежить від позиції педагогів: не допустимі повчальний тон у спілкуванні, зверхнє ставлення, докори. Навпаки, будь-який успіх педагога в роботі з дитиною – привід підтримати його, похвалити, вселити віру в самого себе. Практичний психолог по роду своєї діяльності неминуче опиняється в ролі арбітра в вирішенні конфліктів інших людей і до певної міри коректора їхніх помилок. Це висуває підвищені вимоги до його особистісних якостей, насамперед до почуття відповідальності за пораду, прийняте рішення, сформульовану рекомендацію, до здатності встановити доброзичливі взаємини з усіма, хто до нього звертається.

Вирішення будь-яких задач психолого-педагогічної роботи неможливе без формування ціннісних уявлень дітей про навколишній світ, оточення будь то предметне чи соціальне. Навколишній який оточує кого-, що-небудь, розташований навколо або поблизу когось, чогось, це все живе; все навколишнє; все, що оточує людину – природа, предметний світ і світ людей. У дошкільному віці цінності проявляються в розрізненні того, що добре і що погано, конкретних прикладах добрих вчинків. Дитина засвоює базисні цінності: початкові уявлення про добро і зло, про правдивість і брехливість, доброту та жорстокість, жадібність і щедрість і т.д. Засвоєння цих цінностей протікає в умовах «предметних ситуацій», у спілкуванні з дітьми та дорослими, у виконанні нехитрих обов'язків із самообслуговування.

Професійна майстерність педагогів ДНЗ залежить від уміння сприймати ставлення, бачити тенденції його розвитку, інтерпретувати ці прояви з точки зору сучасної культури, вміння яскраво виражати своє особистісне ставлення, коректувати форми його прояву.

Однак зміст формування ставлення до оточення був би безмежним, якби педагогічні працівники обрали б усе його розмаїття, тому є потреба в обмеженні: окреслити ту сукупність ставлення, яка вичерпує значимі для людського буття – ціннісні.

Ціннісне ставлення до природи інтегрує в собі насолоду флорою і фауною, турботу про рослини і тварин, схвильованість з приводу загибелі природної краси, прагнення до збереження усього живого, відновлення елементів природи в міському пейзажі, спілкування з природою, робота по розширенню поля природного життя. Виявлення прояву ставлення дошкільника до природи не передбачає фіксування окремих проявів до кульбабки, метелика, кицьки, а занотовуються прояви любові до всього живого, ставлення до життя як такого. Ціннісне ставлення до життя інтегрує в собі наступні утворення: 1) визнання права на життя кожної істоти; 2) бережне ставлення до будь-яких проявів життя; 3) сприймання життя в усій його різноманітності, етапах, формах.

Ціннісне ставлення до рукотворного світу – розуміння того, що предмети створені працею людини, бережливе ставлення до них, отримання насолоди від сприймання рукотворного світу, розуміння їх корисності у житті людини.

Ціннісне ставлення до людини як такої це і бачення її присутності в рукотворному світі предметів, і в явищах, і в подіях. Що означає прийняти людину як цінність. По-перше, виявити її присутність в оточуючому світі. (ляльку виготовив для нас майстер). По-друге, враховуючи її присутність, поважати автономію, самопочуття, інтереси. По-третє, допомагати людині в

міру своїх сил. Розуміння людини в усіх її проявах, пояснюючи і виправдовуючи те, що здається дивним. По-п'яте – сприяти благу людини в її житті на землі. В минулому цей ключовий змістовний елемент носив назву – моральне виховання, яке проявлялося в ставленні до іншої людини. Ціннісна орієнтація на людину має прояв в правильному сталому ставленні, яке виступає для оточуючих людей як якості особистості: дисциплінованість, ввічливість, доброзичливість, уважність, чесність, великодушність і, в узагальненому вигляді як гуманність.

Отже, основна *мета педагогів* – м'яко скерувати зростання такої людини, яка б була гармонійно розвинута і вела суспільно корисну життєдіяльність на основі власних стійких ціннісних орієнтацій.

Такої мети вихователь і практичний психолог можуть досягти в тому випадку, якщо в своїй роботі вони:

- *Пріоритет надають перш за все вихованню дитини, а не її навчанню.*

Що це означає? Досить часто можна спостерігати, як у дитячих закладах педагоги захоплюються надмірною інтелектуалізацією дитини, забуваючи при цьому про виховання особистості дитини. Але ж, як ми знаємо, спрямованість особистості людини, мотиваційна сфера, ціннісні орієнтації і моральні якості, що належать до вищої, соціально обумовленої, підструктури особистості, формуються виключно шляхом виховання. А коли ж іще виховувати, як не в дошкільні роки? Звичайно, виховання людини відбувається протягом усього життя, однак саме в дошкільному віці виховання є пріоритетним, тому що в шкільні роки і далі перед педагогами стоять вже зовсім інші завдання. Тому не слід поспішати вчити дитину, бо для цього є школа, а необхідно не пропустити сприятливого дошкільного періоду для формування в дитини позитивних особистісних якостей та засвоєння загальнолюдських норм і цінностей. Однак, тут необхідно пам'ятати одну важливу деталь: за словами Л. С. Виготського, «з наукової точки зору не можна виховувати іншого. Дитина виховується сама». Це означає, що *рушійною силою розвитку психіки і розвитку особистості є*

власна діяльність індивіда. Педагог при цьому є організатором і керівником соціального виховного оточення, а також його складовою, спрямовує і підпорядковує виховні впливи основній меті — орієнтації на ціннісні відносини і соціокультурні норми.

- *Взаємодіють з батьками дитячого садка на різних рівнях організації освітнього процесу.* Дане завдання у роботі дошкільних працівників є начебто простим і зрозумілим, однак практика свідчить, що воно далеко не завжди виконується ефективно. Взаємодія з батьками досить часто зводиться до вирішення організаційних питань, проблем догляду за дітьми та їх навчання. А от питання формування моральних норм та цінностей у характері дитини, зазвичай залишається осторонь, оскільки імпліцитно вважається таким, що вирішиться саме собою. Лише зрідка за запитом батьків, якщо у дитини вже виникла і стала яскраво вираженою певна особистісна проблема, батьки бачать, що їх дитина засвоїла не ті цінності, які б їм хотілося, і це знайшло своє відображення у негативних вчинках і поведінці, педагог намагається щось вдіяти, порадити, підключити до роботи психолога. Але ж така робота не має зводитись до окремих моментів, вона має вестись постійно. Що стосується взаємодії з психологом, то тут взагалі виникає безліч проблем. Нерідко вихователь просто не розуміє основних завдань роботи психолога, трактує їх по-своєму, а психолог, у свою чергу, не може пояснити і показати вихователю, в чому ж основна користь його роботи.

- *Опираються при проходженні з дітьми тих чи інших тем на ціннісну (аксіологічну) складову освітньо-виховних програм* незалежно від того, якою б програмою педагог не користувався. Наразі у педагогічній дошкільній практиці роботи існує багато освітніх програм («Впевнений старт», «Дитина», «Я у світі» тощо), які мають свої, хоч і дуже схожі завдання, спрямовані на розвиток ціннісних орієнтацій дошкільників. Але педагогу перш за необхідно обрати для своєї роботи одну з таких програм і слідувати її основним напрямкам і завданням, не забуваючи про формування у дітей

тих ціннісних орієнтацій, які там прописані. Втім, серед безлічі інформації та орієнтирів педагог часто «губиться», не глибоко вчитується в основні завдання роботи, прописані в програмі, а якщо це ще й нова для нього програма, то тут відбувається перш за все намагання що б там не було виконати основні вимоги й ігнорування другорядних. Але ж кожна програма перш за все зорієнтована як на цінності та інтереси дитини, так і на її повноцінний особистісний розвиток. Тому вихователю і практичному психологу слід якомога детальніше вивчити аксіологічну складову тієї чи іншої освітньо-виховної програми та намагатися її дотримуватися.

- *Мають уявлення про сутність поняття «ціннісні орієнтації», їх структуру, психологічні механізми їх розвитку у людини.* Необхідно пам'ятати, що ціннісні орієнтації – складне утворення, в якому можна виділити три основні компоненти: когнітивний, емоційний і діяльнісний (поведінковий). Когнітивний є елементом знання і усвідомлення сутності тієї чи іншої цінності, емоційний – емоційна складова, яка впливає з оцінки (переживання людиною значимості конкретної цінності для себе, позитивне ставлення до неї), діяльнісний – пов'язаний з реалізацією ціннісних орієнтацій у поведінці та діяльності особистості. Тут можна умовно виокремити й мотиваційний компонент, оскільки надзвичайно важливим є і те, чи є у людини мотивація та готовність діяти саме керуючись даною цінністю. Хоча сутність і структура поняття «ціннісна орієнтація» досить проста та зрозуміла, однак її дуже важко формувати, особливо якщо це стосується дітей дошкільного віку, оскільки в цьому віці ціннісні орієнтації ще тільки починають закладатися.

Слід завжди пам'ятати про **необхідність комплексного характеру впливу на всі три складові ціннісних орієнтацій (когнітивну, емоційну, діяльнісну)**. Щоб дійсно сформувати стійку ціннісну орієнтацію у дитини необхідно забезпечити єдність зазначених компонентів: по-перше, познайомити дитину з тією чи іншою цінністю і домогтися її усвідомлення як такої, по-друге, показати важливість даної цінності у житті конкретної

дитини, сформувати емоційно-позитивне ставлення до неї, по-третє, виробити здатність дитини керуватися даною цінністю в своєму житті щоб та проявляла її у діяльності та поведінці, по-четверте, сформувати позитивну мотивацію, яка б забезпечила постійну готовність дитини діяти, керуючись саме цією цінністю.

Вплив, який може використати педагог, може містити у собі *раціональний та емоційний компоненти* і будь-який з них можна з успіхом спрямувати на засвоєння дитиною тих чи інших цінностей. *Виховання, засноване на раціональному компоненті*, зазвичай апелює до розуму вихованця. В цьому випадку педагог намагається переконати його за допомогою логічних доказів. Однак не слід забувати, що навіть якщо такий вплив ґрунтується на підібраній сукупності фактів, спосіб їх представлення дитині може істотно вплинути на результат переконання. Факти далеко не завжди говорять самі за себе. Один і той же факт може бути представлений і сприйнятий дитиною по-різному. Багато чого в ефективності педагогічного впливу з використанням аргументованих переконань залежить від того, наскільки сильно вихователь бажає переконати, а також від того, яке особисте ставлення вихованця до вихователя. Якщо це ставлення позитивне, то прояв вихователем бажання переконати більшою мірою сприяє прийняттю дитиною пропонованої точки зору, ніж коли вихователь такого бажання не проявляє. І навпаки, демонстративне бажання переконати, проявлене вихователем, до якого є неприязнь, буде вести до опору з боку вихованця. Психологічні дослідження також свідчать про те, що одне і те ж твердження вихователя може по-різному сприйматися дітьми, і характер сприймання багато в чому буде залежати від того, що і в якій ситуації відбувається під час акту сприймання. Зазвичай необхідно враховувати, наприклад, самопочуття, настрій дитини, наявність сторонніх осіб, психологічний клімат тощо.

Емоційний вплив базується на ефекті навіювання і зазвичай використовується в разі відсутності або слабкості логічних аргументів. Засоби суто емоційного впливу на дитину не слід повністю відкидати як нібито

абсолютно неприпустимі. Хочемо ми того чи ні, але вони на практиці існують, і треба навчитися керувати емоційними впливами. Під час використання емоційної форми впливу можна використовувати такі психолого-педагогічні прийоми: посилення на авторитет («тато вважає так»), звернення до зразка («так роблять усі хороші діти»). Іноді в виховних цілях педагоги використовують прийом збудження почуття страху, однак варто зауважити, що такий прийом не дуже ефективний. Дослідження підтвердили, що іноді залякування сприяє прийняттю дитиною певних поглядів та цінностей, але часто і навпаки, перешкоджає цьому, породжуючи психологічний бар'єр між педагогом і вихованцем.

Отже у своїй роботі як вихователі так і практичний психолог застосовують різні методи організації присвоєння цінностей. Серед них виділяються роз'яснення цінностей, приклад, зараження, навіювання, переконання (ціннісний аналіз), вправа, контроль і оцінка. Метод роз'яснення передбачає знайомство дітей зі світом цінностей, усвідомлення їх значущості в житті людини, надає свободу у виборі цінностей і навчає ціннісному процесу як вмінню приймати рішення на основі засвоєних цінностей.

Використання прикладу в формуванні ціннісних орієнтацій дошкільнят засноване на їх схильності наслідувати поведінку дорослих.

Зараження як метод передачі цінностей означає трансляцію емоційного стану суб'єкта впливу на дитину на психофізіологічному рівні. Звичайно цей метод використовується після і на додаток власне смислового впливу на дошкільника в ході спілкування з ним.

Методи навіювання і переконання пов'язані зі впливом на свідомість особистості. При навіюванні здійснюється вплив на дитину, заснований на зниженні її свідомості та критичності при сприйманні інформації, а також відсутності цілеспрямованого активного її розуміння та логічного аналізу також оцінки відповідно з минулим досвідом. Метод переконання (ціннісний аналіз) протилежний навіюванню, тому що передбачає звернення до власного

критичного судження дитини та спрямований на активізацію її розумової діяльності з метою безпосередньої участі в процесі інтеріоризації загальнолюдських цінностей.

Вправа як метод передачі цінностей стимулює активність дітей у ціннісному виборі. Дітей необхідно навчати раціональним прийомам прийняття рішень, що дозволяє реалізувати конкретні особистісні цінності.

Зі вправою тісно пов'язаний контроль як спосіб впливу на особистість дитини з метою регуляції її поведінки, приведення її у відповідність з прийнятими цінностями.

Оцінка спонукає та стимулює ціннісно-орієнтаційну діяльність дошкільника, з одного боку, та слугує критерієм, засобом фіксації і моніторингу процесу формування ціннісних орієнтацій, з іншого.

Варто зазначити, що на практиці частіше надається перевага раціональному впливові на дітей, ігноруючи емоційний. Дорослі зазвичай щось пояснюють дітям, переконують їх, доводять свою думку. Ціннісні орієнтації намагаються прищепити дітям в основному зупиняючись на змістовній характеристиці цінностей. При цьому на перший план виступає пояснення значення тієї чи іншої цінності, доказ того, що саме ця цінність є кращою і необхідною суспільству. Але використання тільки таких методів не принесе бажаних плодів, адже, в дітей дошкільного віку переважає емоційно-чуттєве сприйняття світу, і для істинного засвоєння дитиною певного досвіду їй насамперед необхідно **«пережити» його, пропустити через свої емоції, через всю свою сутність**. І тому, що б педагог не хотів «вкласти» у дитину, що б не хотів у ній розвинути, без стимулювання такого дитячого емоційно-чуттєвого сприйняття у нього нічого не вийде. Особливо це стосується цінностей, які засвоює дошкільник. Тільки після спроб пережити на собі і глибокого емоційного сприйняття, скажімо, таких цінностей як доброта, співпереживання, дружба, вони дійсно стануть часточкою особистості цієї дитини. Корисним у цьому плані є **практичне залучення дітей у ситуацію,**

що несе в собі ціннісний зміст, а також у ситуацію морального вибору.

Такі ситуації можна створювати спеціально, тоді це будуть певні ігрові ситуації, а можна і скористатися тими моментами, що виникають у повсякденному спілкуванні дітей у колективі. І тут зовсім не важливо, яку форму роботи використовує вихователь чи психолог в даний момент, чи це робота з казкою, чи екскурсія, чи спостереження у природі. У кожному зручну хвилину залежно від ситуації слід не забувати пробуджувати емоції та моральні почуття дитини питаннями типу: «А як би ти вчинив у цьому випадку?», «Чи згодний ти з такими діями героя казки? Чому?», «Як ти вважаєш, чи правильним є вчинок хлопчика (дівчинки)?», «Приємно чи ні цій людині після того, що з нею повелися таким чином?» тощо (створення ситуації морального вибору), або ж спонуканнями до дій: «Покажи, як би ти вчинив на місці цього хлопчика», «Подумай і вислови слова підтримки цій дівчинці», «Покажи, як необхідно правильно вчинити в цій ситуації» тощо (практичне залучення дитини у ціннісну ситуацію).

Отже, для створення міцного підґрунтя для розвитку в дітей у майбутньому стійких позитивних ціннісних орієнтацій педагог має проводити щоденну кропітку роботу, щоразу підживлюючи в дитячій душі зерна загальнолюдських цінностей, адже, як каже народна мудрість, «крапля камінь точить». Для цього слід задіяти весь свій арсенал знань, досвід, використовувати кожну вільну хвилину у індивідуальному спілкуванні з дитиною, і при цьому перш за все пробуджувати її емоції, почуття правильного морального вибору, її «переживання» та проведення через себе тієї чи іншої цінності. Кожен дорослий у своїй роботі з дошкільниками використовує свій власний стиль, свої методи і їх комбінації, які йому видаються найбільш ефективними та дієвими, однак для кращого розуміння дітьми базових цінностей і розвитку їх ціннісних орієнтацій педагогам можна рекомендувати застосовувати спеціальні **форми роботи в умовах особливого виховного середовища.**

Присвоєння загальнолюдських цінностей має відбуватися в умовах особливого виховного середовища. Ще Л. С. Виготський говорив, що виховувати – значить організувати життя; в правильно організованому середовищі – правильно ростуть діти. Спеціально створене середовище повинно являти собою особливий виховний простір, що забезпечує дитині пізнання та засвоєння істинно людського, пізнання себе як людини, прояв своєї істинної індивідуальності в усіх сферах діяльності, та вироблення їм власних ціннісних орієнтацій. В умовах такого середовища головною цінністю виступає особистість людини. Основним механізмом створення особливого виховного середовища є взаємодія та включення в спільну діяльність батьків, педагогів, дітей, інших дорослих на основі діалогу, що базується на загальних цінностях, у результаті якого виникає готовність взаємозбагачення та зближення учасників, досягається відкритість і встановлюється рівноправність їх відносин, вирішується спільна мета розвитку особистості дитини. Тільки особливе виховне середовище сприятиме «проростанню» та прояву людського в дитині. Процес формування ціннісних орієнтацій необхідно будувати таким чином, щоб цінності пізнавались дітьми як особистісні, внутрішньо прийняті. Для цього недостатньо оволодіння дитиною ціннісним світом лише на понятійному рівні. Необхідна робота внутрішньо-особистісних механізмів. Допомогти дитині відчувати, усвідомити, осмислити свій досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, включити його в ціннісно-орієнтаційну діяльність, яка передбачає створення особистісно-орієнтованих ситуацій і здійснення ціннісного вибору, – все це створить певні умови для формування у дітей загальнолюдських цінностей.

Наведемо приклади реального втілення ціннісних орієнтацій у контексті повсякденних занять педагогів з дітьми.

Заняття з дітьми відповідно до аксіологічної тематики освітньої програми.

Зазвичай кожне заняття будується відповідно до однієї з тем освітньої програми, за якою працює вихователь. Однак, часто буває так, що вихователь «проходить» з дітьми ту чи іншу тему, орієнтуючись на їх пізнавальний розвиток саме в цій темі, тобто на їх знання, а от на цінність даної теми у житті дитини звертається менше уваги. Наприклад, на практиці можна зустріти, що при ознайомленні дошкільників з темою «Сім'я, родина» від дітей насамперед вимагається знання і усвідомлення самого поняття сім'я, родина, її складу, особливостей, сімейних традицій, тоді як навчання дітей ціннісному ставленню до членів власної родини, вираженню проявів почуттів до них і т.д. вважається другорядними завданнями. Втім, у кожній програмі щодо цієї теми прописані як основні саме такі ціннісні завдання і вихователь має їх досконало знати і усвідомлювати. Для того, щоб сформувати у дітей стійку ціннісну орієнтацію на сім'ю і сімейні стосунки як головне в житті, можна *вводити в обговорення теми під час заняття питання типу*: «Що приємного для батьків ти зробив останнім часом?», «Як ти виражаєш свою любов до матері, батька?», «Яку спільну сімейну справу ви виконували разом нещодавно? Що саме робив ти?», «Як ти допомагаєш своїм батькам, коли вони хворіють?», «Як саме ти опікуєшся своєю молодшою сестричкою (братиком)?» тощо.

Крім того, кожне заняття необхідно насичувати різноманітними *логічними завданнями та проблемними ситуаціями*, що стимулюють ціннісне ставлення дітей до обговорюваної теми. Так, якщо темою заняття є, наприклад, «Сім'я», то доцільними будуть логічні завдання типу: «Вибери, який вчинок хлопчика (дівчинки) є правильним?» (при цьому вихователь показує підібрані картинки з позитивними і негативними моральними вчинками дитини у різних сімейних ситуаціях), «Подумай, що невірного у відповіді хлопчика (дівчинки) на запитання батьків? Як можна відповісти правильно?» (при цьому вихователь зачитує підібрані звернення батьків до дитини і її негативно емоційно забарвлені відповіді) тощо. Проблемні ситуації за цією темою можна використати такі: «У дитячому магазині

молодший братик Артема почав вередувати і вимагати від батьків купити йому дорогу машинку. Як Артемко може допомогти батькам заспокоїти хлопчика?», «Після важкого робочого дня і сімейної вечері мати Марійки дуже стомилася і погано почувалася. Що може зробити дівчинка для того, щоб мама відпочила?» тощо. Зазначимо, що таких логічних завдань та проблемних ситуацій можна придумати безліч за кожною темою, що обговорюється на заняттях, тільки вихователю для цього треба проявити свою фантазію та творчий підхід.

Логічні задачі та проблемні ситуації можна придумувати спеціально, а можна організовувати спонтанно, в залежності від ситуації. Наведемо приклади організованих заходів по формуванню пізнавальної активності та ціннісного ставлення до предметного світу.

Логічні задачі «Що буде, якщо.....»

Мета: виявити наявність спрямованості на реалізацію знань про предметний світ при вирішенні пошукових задач, ціннісного ставлення до предметів рукотворного світу.

Хід. Кожній дитині індивідуально пропонується вирішити наступні логічні задачі:

1. Що буде, якщо на землі зникнуть всі каструлі? Запитання для бесіди: У чому раніше люди готували їжу? Які види посуду ти знаєш? Для чого людині потрібно стільки видів посуду? Хто виготовляє посуд? Чому посуд треба берегти?
2. Що було б, якби зникли всі годинники? Запитання для бесіди: Як раніше люди визначали час? Які годинники ти знаєш? Для чого необхідно стільки видів годинників? До кого звертаються, коли зламається годинник?

Проблемна ситуація «Предмет з минулого».

Мета: виявити у дітей уміння задавати пізнавальні запитання, прояви спрямованості на пізнання предметного світу, ініціативи та активності.

Хід. Експериментатор ставив перед дитиною прядку і говорив, що вони з нею будуть знайомитися, але не зараз, а тоді, коли дорослий зробить якусь справу. Експериментатор веде спостереження за діями дітей: мають прояв активність у пізнанні предмету (розглядає, обстежує, намагається діяти з ним). Після 3-4 хвилин дорослий пропонує дитині запитати, що вона хотіла дізнатися про цей предмет.

Проблемна ситуація «Магазин».

Хід. Одного разу я зайшла в магазин іграшок. Маленька дівчинка з мамою теж ходили по магазину. Дівчинка зупинялася біля кожної іграшки і вимагала у мами її купити. Якби ти зустрів (ла) цю дівчинку щоб ти їй порадив (ла).

Проблемна ситуація «Гості».

Хід. Дмитрик прийшов до Сашка на день народження. Йому дуже не хотілося дарувати машинку, яку вони з мамою купили, він почав плакати. Що б ти порадив (ла) Дмитрику?

Проблемна ситуація «Розбита чашка».

Хід. Сьогодні в нас у групі розбилася чашка. Цю чашку розбила я ненавмисно, вона вислизнула у мене з рук, коли я її мила. Я дуже засмучена. Хтось із вас коли-небудь розбивав посуд? Хтось хотів би розповісти свою історію. Що ви можете мені порадити? Я хочу розповісти вам історію створення цієї чашки. (Розповідь дорослого). Я хочу вибачитися за свій вчинок і попрощатися з чашкою.

Особливе місце в вихованні ціннісного ставлення до навколишнього світу і, зокрема, предметів рукотворного світу займають святкування днів народжень дітей в дошкільному навчальному закладі. Так його можна

провести традиційно: проспівати пісеньку, подарувати іграшку від усіх дітей, з'їсти яблучко, печиво. А можна відсвяткувати і так. Запросити на свято маму і тата, але не для того, щоб вони накривали столи, а для привітання, бо цей день для них може найбільше свято на землі, в цей день вони дали життя своїй малечі. Підготувати з іменинником подяку для своїх батьків. Поспівати, потанцювати, пограти в ігри не за сценарієм який готували, відшліфовували, а за сценарієм який приготували дорослі для дітей. І для дітей це сюрприз. На одному з таких свят може з'явитися чарівна скатертину і між дітьми та дорослими виникне домовленість про те, що цією скатертину будуть накривати стіл лише на дні народження дітей (так ми сформуємо традицію пов'язану з предметом). Особлива роль відводиться подарункам, тут ми можемо виховати щедрість, уміння розставатися з предметом безболісно, доставляючи радість, приймати предмети з вдячністю, поціновуючи працю інших. Подарунки можуть бути різними від куплених у магазині до виготовлених своїми руками, в садочку це можуть бути колективні та індивідуальні роботи дітей.

Свята можуть бути і такими: «Новенький килимок», «Прощання з шафочками», «Добрий день, рушничок» тощо.

Особливе, незвичне ставлення до предметів ми знаходимо в багатьох народних казках і на це необхідно звертати увагу дітей. Найчастіше предмети в казках діють як живі істоти. Пригадаємо піч, яка розмовляла з дівчинкою, палицю, яка перемогла сама всіх ворогів. Тобто, казка, оповідання може допомогти дорослому в складній справі виховання ціннісного ставлення дошкільників до навколишнього світу.

А як не пригадати про побутові речі в зображувальному мистецтві. З давнини побутові речі стали героями натюрмортів і місцевих пейзажів; вони стали знаковою частиною портретів – від одягу і прикрас зображуваних героїв до оточення предметами.

У мистецтві ХХ століття з'явилася нова тенденція: художники, з одного боку почали створювати ряди серійних предметів, відображаючи новий маргінальний світ масового виробництва речей; а з іншого – розповідати про конкретну окрему річ, в її культурному, функціональному та естетичному втіленні. Так починаючи з 1964 року Д. Ньолі (італійський художник) створює картини персонажами яких стають звичні речі: костюм, краватка, гудзик, тощо. Художник звертався до глядачів і казав їм, щоб вони подивилися на стіл бо у ньому є якась загадка і що він як художник намагається її розгадати.

З дошкільниками можна пограти в ігри типу «Пряме призначення предмету і його нові можливості». Візьмемо, наприклад, гудзик. Гудзик – кружечок, кулька або інша форма, яка пришивається до одягу, для того щоб за допомогою неї застібувати одяг, він може бути прикрасою одягу. Гудзиками можна гратися – розкладати їх за формою, кольором, величиною, матеріалом з якого вони виготовлені, їх можна нанизувати на нитки. Гудзик можна наділити людськими якостями. Так Італо Кальвіно в гудзиках прославляє те як він може уявити себе дзеркалом, розповідає про те як у гудзика виникають заздрощі по відношенню до тканини на якій він пришитий, розповідає про таємні бажання гудзика. І з дошкільниками теж можна пограти в схожі ігри, це буде розвивати їх уяву і креативність.

1. Різноманітні форми роботи з казкою. Казка у житті дитини – могутній інструмент для розвитку її особистісних цінностей і ідеалів, і вихователю не можна про це забувати. Роботу з казкою можна вводити протягом основного заняття або ж проводити окремо у вільний час. Основна цінність казки для формування ціннісних орієнтацій дитини розкривається при *обговоренні її сюжету після прослуховування*, коли дітям доцільно задавати питання типу: «Як ти оцінюєш вчинок головного героя?», «Чому ти так думаєш?», «Що б ти міг йому порадити?», «Чи вчинив би ти так? Чому?» тощо. Такі запитання апелюють до сумління дитини, допомагають

зорієнтуватися у складних ситуаціях морального вибору, вирішення яких дитина потім обов'язково перенесе у своє власне життя.

Корисною є й така форма роботи з казкою, як *творча зміна її сюжету*. При цьому підвищується інтерес дітей, загострюється їх увага, адже їм пропонується щось зовсім нове. Вихователів можна самому придумати інший сюжет до відомої казки і потім обговорити його, а можна запропонувати зробити це дітям. Так, наприклад, візьмемо казку «Лисичка і Журавель» Івана Франка. Можна запропонувати дітям зовсім інший початок цієї казки, коли Лисичка, запросивши Журавлика в гості, насипала їжу собі в мілку тарілку, а Журавлику в глибоку. Далі запитати в дітей: «Як би могла закінчитися така казочка?». Звичайно, діти б придумали добру кінцівку цієї історії, порівняли придуманий сюжет з оригінальним, краще усвідомили б такі цінності як доброта та співпереживання.

Сьогодні кожен вихователь працює у садочку з казками і не уявляє своєї роботи без цього. Але тут головне не кількість казок, з якими педагог ознайомив дітей, а якість такого ознайомлення. Краще нехай діти познайомляться з однією казкою, а не п'ятьма, однак, вони її всебічно проаналізують, обговорять, придумають новий сюжет, ще раз обговорять, створять міні-театралізацію за сюжетом цієї казки, проведуть паралелі з досвідом з власного життя тощо. І головне пам'ятати – майже кожна казка несе в собі прихований зміст, морально-ціннісне повчання, яке треба донести до кожної дитини різними способами.

Окремо у цьому контексті слід згадати і про необхідність та доцільність *роботи з мультфільмами*, які переглядають діти вдома, або ж які можна переглянути і в дитячому садочку, якщо є така можливість. Гарно, якщо діти переглядають так звані «добрі» мультфільми, у яких підноситься важливість загальнолюдських цінностей. Але сьогодні часто пропонує дітям такі мультфільми, які не тільки не несуть у собі морально-ціннісного повчання, а й навпаки, актуалізують у свідомості дітей негативні цінності, які сприймаються ними як такі, що розуміються самі собою. Тут перед

вихователем стоїть складне завдання – переорієнтувати погляди дітей, переконати їх у негативних наслідках того, що вони бачать. Так, наприклад, усім відомий і такий улюблений багатьма дітьми мультфільм «Маша і ведмідь». Не в усіх його серіях Маша поводить себе гідно і високоморально, тому вихователю можна підібрати такі вчинки Маші для обговорення з дітьми. Такі обговорення будуть цікавими для дітей і міцно закарбуються в їх пам'яті, оскільки підкріплені емоційним сприйняттям мультфільму.

2. Відповідні ігрові ситуації, що мають ціннісний зміст, вимагають вираження свого ставлення до цінності або їх вибору, і можуть проводитися у будь-який час, незалежно від основних занять. Сюди ж відносяться різноманітні *театралізовані ігри, ігри-драматизації, ціннісні етюди*. Так, для розвитку у дітей розуміння та необхідності дотримання таких цінностей як доброта та співпереживання можна проводити рольові ігри, сюжет яких полягає у тому, щоб висловити позитивне ставлення та слова підтримки тій дитині, у якої сталася певна неприємність (наприклад, програвання етюдів «Відвідування хворого друга», «Допомога дитині, що впала і вдарилася», «Заспокоєння молодшої дитини, яка плаче і не хоче перебувати у садочку» тощо).

Окремо слід згадати і про *самостійні сюжетно-рольові ігри дітей*. На практиці можна зустріти випадки, коли діти у вільний час грають самі по собі, а вихователь тільки слідкує за дисципліною у групі. І хоча дошкільникам необхідно давати вільний час на самостійні ігри, однак вихователю не слід повністю відсторонюватися від них, адже сучасні діти часто грають в такі ігри, сюжет яких несе у собі негативні суспільні цінності. Запропонувавши дітям погратися в той чи інший сюжет, вихователь має непомітно спостерігати за ходом гри дітей, і якщо потрібно, направляти її в правильне русло. Слід м'яко скеровувати увагу дошкільнят на ті чи інші цінності, заохочувати виражати власне ставлення до різних ціннісних ситуацій, що виникають в іграх. Так, якщо це творча гра, наприклад, «Перукарня», то тут є можливість прищепити дітям позитивне ставлення до

таких цінностей як зовнішня краса, охайність, творчість. При цьому вихователь, слідкуючи за розгортанням дитячого сюжету гри, може скеровувати його такими своїми питаннями, емоційними реакціями і побажаннями: «Для чого людині необхідно ходити в перукарню?», «З якою людиною приємніше спілкуватися – з охайною чи ні? Чому?», «А ви впевнені, що така зачіска гарна? Можливо, можна в ній ще щось додати?», «Ой, який гарний у нас перукар, таку творчу зачіску придумав! Діти, а які елементи можна ще сюди додати?», «А давайте кожен з нас придумає по одному схвальному відгуку про зачіску, що вийшла у нашого перукаря!» тощо.

3. Спільні творча діяльність з іншими дітьми та дорослими (спільні свята і розваги, складання спільних проектів тощо). *Підготовка до свят і розваг* спільно з дітьми надає вихователю прекрасну можливість у різних формах активізувати розуміння дітьми загальнолюдських цінностей і сформувати власне позитивне ставлення до них. При цьому є можливість підключити до роботи й інших фахівців – психолога, музичного працівника, а також батьків, що значно підсилює виховний вплив. Спеціально створеним середовищем, яке являє собою особливий виховний простір, що забезпечує дитині пізнання і засвоєння істинно людського, пізнання себе як людини, прояв своєї істинної індивідуальності в всіх сферах діяльності з вироблення власних ціннісних орієнтацій може бути підготовка та проведення свят.

ЗАГАЛЬНЕ свято (діти, педагоги, родина) сформує в дітей гуманне ставлення один до одного, доброту, чесність, працелюбність, повагу до батьків і людей взагалі, чуйність, милосердя, дисциплінованість, совісність, доброзичливість, національну гідність, скромність, справедливість, почуття колективізму, інтелігентність, почуття патріотизму, інтернаціоналізму, материнства, екологічну та правову культуру.

Що таке свято? Свято – це вихідний день. Свято – це певна дата, на честь якоїсь події. Свято – це день радості. Слово свято дещо ширше, ніж

просто веселощі, радісний день, насолода, радісне почуття. Це ЗАГАЛЬНА подія в конкретному культурному та соціальному середовищі.

Без свят не буває дитинства. Дитяче свято – важлива частина життя, це радісна подія як для дитини, так і для дорослих. Це ЗАГАЛЬНА подія для малюків і їх родини.

Враження дитинства часто залишаються в пам'яті на все життя. Їх яскравість і багатство можуть зігріти та прикрасити душу людини на довгі роки. В загальний ланцюжок радісного настрою, незабутніх емоцій дитинства свої особливі почуття вносять свята.

Усі діти люблять свята. Дитина з радістю в душі чекає його. Зі святами в дітей пов'язані надії і очікування. Про свята, які проводилися разом з рідними та друзями, найчастіше пригадують потім у дорослому житті. Для багатьох це найсвітліші та найрадісніші спогади дитинства. Продумане та підготовлене дорослими свято для дітей, буде радувати дитину та ще раз надасть можливість переконатися в тому, що дорослі її люблять і цінують. Свято – це можливість доставити радість близьким. Свято – не календарне поняття, воно відбувається там, де його відчують, де його чекають, це – радість спілкування, радість творчості та співтворчості, радість самовираження, радість взаємозбагачення, тому вони повинні бути ЗАГАЛЬНИМИ для дітей і дорослих. Дорослі на дитячому святі – не глядачі, не поціновувачі дитячих виступів, а активні учасники. Нажаль, вже забули ми як в дитячих садках роль Діда Мороза, Снігуроньки, клоунів, королів і королев виконували не запрошені артисти, а татусі, мами, братики, сестрички. А це ж як зворушливо для дітей побачити знайомі очі, відчути гордість за близьких. А почути пісню, чи вірш у виконанні тата для мам, дівчаток і бабусь, а виступи «жіночих колективів» для любих чоловіків – це не фантазія, а реальність. Вже звичним стали подарунки в вигляді традиційних коробок з цукерками, а отримати подарунок зроблений своїми руками, це ж і

повага до праці, уміння дарувати, та приймати. Свята завжди мають оптимістичний життєстверджуючий характер, його змістовна частина відрізняється духовною спрямованістю, ствердженням стабільних стереотипів поведінки, які відповідають нормам моралі та ціннісним орієнтаціям.

Підготовку та проведення свята можна представити поетапно. Практичний психолог і вихователь можуть виступати співорганізаторами міроприємства.

1 етап. Батьківські збори. На батьківських зборах педагогам необхідно переконати батьків у важливості проведення ЗАГАЛЬНОГО свята. Пояснити, що дитина гостро потребує поведінкових зразків, прикладів для наслідування, ідеалів, які б направляли її напружену внутрішню роботу зі самовдосконалення. Як писав Д. Б. Ельконін, що зразок – це не образ іншого, а образ через іншого. Це те, яким я хочу, прагну бути. Для дитини зразок має величезне значення, тому що стає образом власного «майбутнього».

Доречним буде розкриття батькам питання про такі внутрішні механізми формування у дітей загальнолюдських цінностей як:

- імпрінтинг ([англ. imprinting](#), від *imprint* – залишати слід, фіксувати, запам'ятовувати), запам'ятовування – специфічна форма навчання; фіксація в пам'яті ознак об'єктів при формуванні або корекції вроджених поведінкових актів;
- імітація ([лат. imitatio](#) – наслідування) повторення, копіювання;
- ідентифікація – ототожнення індивіда іншим об'єктом, процес ототожнення індивіда з тим або іншим об'єктом, людиною або групою, що відбувається на основі засвоєння властивих ним властивостей, стандартів, цінностей, [соціальних установок](#) і ролей.

2 етап. Підготовка сценарію, або його обговорення. У написанні сценарію беруть участь педагог, практичний психолог, музкерівник, батьки.

3 етап. Виготовлення атрибутів, елементів костюмів, розучування сценарію.

4 етап. Проведення свята.

5 етап. Інтерв'ювання практичним психологом батьків, дітей, інших учасників свята. Виготовлення газети.

Для підтвердження важливості проведення загальних свят наведемо інтерв'ю батьків – учасників загального свята.

Олеся С. – мама Софійки (5 років).

Виходиш виконувати свою роль і відчуваєш, як змінюєшся сам і діти. Усвідомлення, що керуєш їх увагою викликають дивні відчуття: «Ти це можеш зробити, ти це зробила. Тебе слухають». І таке ж приємне відчуття, коли бачиш, як твоя дитина дивиться на тебе, як змінюються її очі. В них радість, гордість. І з якою радістю вона біжить до тебе, щоб взяти за руку і повести тебе в коло до інших батьків і дітей.

Роман і Варя Р. – батьки Давида (5 років).

Свята в садку вже давно приємна і радісна подія для нас і нашої дитини. Ми залучаємося в процес підготовки і проведення свята разом з дітьми. Нам дуже важливо, щоб наш син бачив нас не лише батьками, а рівноправними учасниками подій. Виступаючи перед батьками і дітьми, ми відчуваємо ті ж емоції, що і наш син. Співпереживаючи один за одного, ми стаємо ще ближчими один одному. Приймаючи участь у святі, ми хотіли показати своєму синові, що підтримуючи один одного, ми можемо подолати багато чого. Ми впевнені, що наш син гордий за нас, що нам як і йому

хочеться разом танцювати, співати, гратися. Важливо, що через багато років в своїй пам'яті він збереже тепло і радість спілкування. Завдяки святам, які проводяться разом з батьками, Давид став більш відкритим і товариським.

Інна Н. – мама Марійки (5 років).

Для мене свято з участю батьків – одна зі справжніх форм прояву єдності і радості сімейної любові. Це можливість відчувати і проявити своє батьківство. На святі я не просто мама-домогосподарка, спостерігач, глядач – я мама – артистка і це здорово. Це момент щастя, коли на тебе дивляться із захопленням очі твоєї дитини.

Олеся Б. – мама Влада (3 роки).

Що означає для мене участь у дитячому святі – це можливість пригадати своє дитинство, і зрозуміти чому мого малюка важко вговорити «заспівати пісеньку разом з усіма дітками», а ще отримати море позитивних емоцій від самих вдячних глядачів і цінителів мистецтва – дітей, почути захоплюючу розповідь Влада татусеві, про те як мама виступала і була найвродливішою. Я сподіваюся, що такі свята сприятимуть тому, що мій малюк буде впевненим у собі.

Олена, Галина Афанасіївна – мама і бабуся Валерія (4 роки).

Завдяки таким святкам діти і батьки мають спільні інтереси: розмови про костюми, розучування віршів, пісень. Отже, мають можливість ствердити батьківський авторитет, надати усвідомлення дитині про свою батьківську значимість у загальній справі – «ми разом». Впевненість дітей у собі, гордість за своїх батьків після таких свят забезпечена. Ми також запам'ятали це свято (ми вперше приймали участь), таке враження, що всі ми – єдина сім'я, в якій кожен приймається таким яким є, в якій готові підтримати, порадіти успіхам. Свято – це виховання, в якому приймають участь усі зацікавлені.

Пропонуємо тематику свят.

1. Міжнародний день краси (3 вересня).
2. Всесвітній день тварин (4 жовтня).
3. Всесвітній день чоловіків (19 листопада).
4. Всесвітній день привітань (21 листопада).
5. Всесвітній день дякую (11 січня).
6. День доброти (17 лютого).
7. Міжнародний день рідної мови (21 лютого).
8. Міжнародний жіночий день (8 березня).
9. Міжнародний день птахів (1 квітня).
10. Всесвітній день здоров'я (7 квітня).
11. Всесвітній день Землі (22 квітня).
12. Всесвітній день матері (12 травня).
13. Міжнародний день сім'ї, любові та вірності (15 травня).
14. Міжнародний день захисту дітей (1 червня).
15. Міжнародний день друзів (9 червня).
16. Міжнародний день дружби (30 червня).

Складання спільних проєктів є також дуже корисним у формуванні ціннісних орієнтацій у дошкільників, адже колективний задум і його втілення несе в собі значний виховний ефект на основі взаємовпливу дітей один на одного. Якщо дитячий садок працює за технологією психолого-педагогічного

проектування взаємодії дорослого з дитиною (ПЗ), то тут відкривається необмежене поле для розвитку ціннісних орієнтацій дітей. Сам задум кожного спільного проекту, проходження всіх його етапів з використанням описаних вище форм роботи дають можливість майстерному вихователю досягти бажаної мети. Однак, навіть якщо дитячий садок працює у звичайному режимі, то задум і втілення спільних дитячих проектів можна вводити під час занять або ж у вільний час. Так, можна задумати разом з дошкільниками створити так звану «Скриньку доброти», і під час цього в процесі колективної роботи за допомогою навідних запитань та різних форм роботи формувати у них позитивне ставлення до таких загальнолюдських цінностей як доброта, співпереживання, здоров'я тощо.

Спостереження у природі як окрема форма роботи, що дозволяє сформувати ціннісне ставлення до предметів і явищ оточуючого світу. Такі спостереження зазвичай проводяться вихователем під час прогулянок на свіжому повітрі. Але часто вихователі при цьому обмежуються описом природи, що оточує, та поясненням причин різноманітних природних явищ, що виникають. Однак, тут є необмежені можливості і для формування у дітей ціннісного ставлення до предметів і явищ оточуючого світу, для засвоєння таких ціннісних орієнтацій як здоров'я, краса природи, зовнішня краса, творчість тощо. У природі ситуацію, яка б могла послугувати з цією метою, знайти дуже просто. Ось вихователь з дітьми побачили мурашу, яка будучи зовсім маленькою, тягне на собі велику і важку гілочку. Вихователь заводить розмову, чому комаха це робить, де вона живе, чим харчується тощо. Але при цьому й апелює до сумління та моральних почуттів дітей: «Як ви думаєте, чи важко мурасі?», «Хто чекає цю комаху у мурашнику?», «Для кого вона старається працювати?», «А яку користь приносять мурахи природі?», «Як ми можемо виявляти бережне ставлення до мурах?» тощо. Або ж раптом діти помітили біля ігрового майданчика голубку з перебитим крилом. Такою ситуацією відразу можна скористатися, щоб викликати співчуття дітей,

прояви доброти, творчий підбір способів медичної допомоги птахові та інше, в залежності від того, які цінності вихователь вважає найбільш доцільним прищепити даним дітям в даний момент: «Дивіться, розквітла кульбабка, це пробуджується нове життя, яка насолода дивитися на таку красу», «Не лякайте пташок, тоді вони довше проживуть».

Екскурсії для ознайомлення з традиціями свого народу і формування загальнолюдських цінностей та цінностей, притаманних саме цьому суспільству. Звичайно, з дітьми дошкільного віку складно провести великі і далекі екскурсії до музеїв, історичних пам'яток тощо. Така робота більше проводиться зі школярами. Однак, кожен вихователь може організувати міні-екскурсії по території дитячого садка. При правильній організації таких екскурсій, вони можуть бути не менш корисними, або й навіть більш необхідними, особливо в плані розвитку ціннісних орієнтацій дітей. Так, у кожному садочку є прибиральники території і цілком можна провести екскурсію з дітьми до комірчини з приладдям для прибирання. Під час огляду приміщення слід спрямувати увагу дітей на найменші деталі і виокремити цінність такої роботи для самих дітей і суспільства в цілому. Необхідно і поспостерігати за роботою прибиральника, і, якщо можливо, чимось допомогти йому. При цьому можна ставити дітям запитання типу: «Діти, я знаю кому необхідна наша допомога – двірнику. Висувайте ваші пропозиції», «Для чого необхідно прибирати територію садочка?», «Кому від цього буде приємно?», «Чи важка робота прибиральника?», «Чи можна допомогти прибиральнику? Як?», «А як можемо висловити йому свою подяку?» тощо. ». Або: «Подивіться, летить літак. А хто вже літав літаком. Яким же розумним треба бути, щоб створити таку машину».

Такі запитання активізують почуття дітей, дозволяють усвідомити значення таких цінностей як краса природи, самостійність, наполегливість, співпереживання.

Аналогічно можна проводити такі екскурсії і в інші куточки дитячого садка – до кабінету медсестри, на кухню, тощо.

У дитячому садку дитина проводить більшу частину свого активного часу, і дуже важливо, який дорослий перебуває поруч і як він ставиться до дитини. Практичні психологи хотіли б бачити помічника в особі вихователя. Тому необхідно налагодити контакт із педагогом, пояснити йому значимість змін, які відбуваються з дитиною в зв'язку з проявами у неї ціннісного ставлення до навколишнього. Професійні взаємини практичного психолога та вихователя – вирішальний фактор, від якого залежить ефективність роботи самого практичного психолога та результати праці всього педагогічного колективу в цілому.

У своїй взаємодії з педагогами практичний психолог використовує такі форми роботи.

1. Індивідуальне та групове консультування.
2. Система разових практичних семінарів, постійно діючих семінарів, конференцій, круглих столів.
3. Участь у роботі методичних об'єднань, педрад.
4. Тренінгова робота з педагогами.

Індивідуальне та групове консультування педагогів з приводу проблем формування загальнолюдських цінностей у дошкільників є найбільш поширеною формою консультативної роботи практичного психолога ДНЗ. Дана форма роботи допомагає вирішувати освітньо-виховні проблеми в тісній співпраці практичного психолога, педагогів і адміністрації ДНЗ та допомагає створити найбільш сприятливі умови для розвитку особистості дитини.

У консультативній роботі з педагогами можна виділити ряд принципів, на яких заснована співпраця практичного психолога з педагогічним колективом:

- 1) рівноправна взаємодія психолога та педагога;
- 2) формування в педагога установки на самостійне вирішення проблем, тобто зняття установки на «готовий рецепт» від практичного психолога;
- 3) прийняття учасниками консультування відповідальності за спільні рішення;
- 4) розподіл професійних функцій між педагогами та практичним психологом.

Консультування педагога з питань формування в дитини доброзичливого ставлення до дітей і дорослих, як одного з показників сформованості ціннісного ставлення до соціального світу може бути організовано, з одного боку, за запитом педагога, з іншого – за ініціативою практичного психолога ДНЗ, який може запропонувати вихователю ознайомитися з тією чи іншою інформацією про дитину (за результатами фронтальної чи індивідуальної діагностики) та задуматися над проблемою надання допомоги або підтримки.

Організація роботи за запитом вихователя найбільш ефективна в формі індивідуальних консультацій.

Алгоритм взаємодії педагога та практичного психолога при формуванні в дошкільників ціннісних орієнтацій включає в себе кілька кроків:

1. Отримання запиту, первинне інтерв'ю.
2. Діагностика.
3. Консультування.

Отримання запиту, первинне інтерв'ю. Найчастіше запит педагогів стосується поведінкових проблем з дошкільником – забрав, ударив, пошкодив, тощо. Завжди слід починати бесіду з вихователем не з тривіального інформування, а з питання про те, яким він бачить конкретну дитину, наскільки обговорювана ситуація природна для цієї дитини. Потім необхідно спокійно та зацікавлено вислухати не тільки скарги або претензії педагога, але і його міркування про причини вчинків дитини. Практичний психолог повинен для себе визначити, до якої міри думка вихователя відображає істину, і чи варто негайно приступати до обговорення дитячих проблем або ж залишити час для обдумування ситуації і проведення додаткових діагностичних заходів (спостереження, бесіди з дитиною, із батьками і т.д.).

Діагностика передбачає застосування методів спостереження, анкетування або експертної оцінки з метою уточнення запиту та розкриття причин поведінкових проблем у дитини. На даному етапі психологу необхідно узагальнити отриману інформацію та скласти план консультування педагога.

Індивідуальне консультування – надання рекомендацій, зміст яких має бути зрозумілим педагогу, не містити велику кількість психологічних термінів. Обов'язкова умова, що відноситься до рекомендацій, – їх практична спрямованість на конкретну дитину, тобто можливість реалізації їх у діяльності педагога в процесі виховання дитини в умовах ДНЗ. Рекомендації не повинні містити порожніх словосполучень, типу: «Розвивайте позитивне ставлення», «Допоможіть дитині подолати прояви зла» і т.д. Досить часто педагогу потрібен певний час, щоб вникнути в запропоновані рекомендації, у зв'язку з цим інформація повинна бути розумно дозована.

Наведемо один із прикладів індивідуального консультування. Приводом звернення педагога до практичного психолога було негативне ставлення дитини до педагога (не вітається, кричить, що не хоче в садок, що

не любить). Метою практичного психолога було розібратися в питанні, що є причиною такого ставлення та розроблення стратегії формування в дитини ціннісного ставлення до педагога.

Щоб надати кваліфіковану рекомендацію, слід розуміти психологічні особливості взаємин вихователя з дітьми дошкільного віку. Справа в тому, що характер спілкування педагога з дітьми формує у дошкільників різне ставлення до особистості педагога:

1) позитивне, коли дитина приймає особистість вихователя, проявляючи доброзичливість і відкритість у спілкуванні з ним;

2) негативне, коли дитина не приймає особистість педагога, проявляючи агресивність, грубість чи замкнутість у спілкуванні з ним;

3) невизначене, коли у дітей виникає суперечність між неприйняттям особистості дорослого та прихованим, але гострим інтересом до нього.

У розмові з вихователем, практичному психологу необхідно пояснити, що педагогу слід не ображатися на негативне ставлення дитини, а спробувати зрозуміти причину його виникнення. Провину за те, що не склався контакт з дитиною повинен завжди брати на себе дорослий. Професійно проаналізувавши свої слова (при зверненні до дитини часто говорить про те, що дитина погана, невихована), дії (з приводу і без нього наказує дитину, робить зауваження), переживання (розповідь про те, що боїться, що дитина комусь нашкодить – вдарить, забере, штовхне) педагог зможе встановити причину порушення відносин з дитиною. Що дуже важливо, адже існує тісний зв'язок між особливостями спілкування дітей з вихователем і формуванням у них позитивних чи негативних мотивів у навчанні та поведінці.

Дошкільники, в силу недостатнього життєвого досвіду, схильні перебільшувати та глибоко переживати строгість педагога (нерідко уявну). Проте, не можна не враховувати, що часом негативну поведінку в дітей

провокують педагоги, самі того не бажаючи та не усвідомлюючи. Вони вимагають від своїх дітей такої поведінки, яка для деяких з них є непосильною. Так, у нашому випадку, вихователь активній дитині постійно пропонувала сидіти на стільчику та обмірковувати свою поведінку, свій вчинок, що і викликало в дитини прояви негативного ставлення до дорослого та небажання з ним зустрічатися.

Ігнорування вихователем індивідуальних і вікових особливостей конкретної дитини може стати причиною негативних психічних станів дитини, різних фобій (дитина боїться йти до ДНЗ, відповідати на заняттях, приймати участь у святах).

Дорослим потрібно пам'ятати, що різке придушення агресії, суворі покарання можуть призвести до закріплення негативної поведінки. Схильний до суворої відплати дорослий (кричиш – сиди мовчки на стільчику, забрав – віддай іграшку і сядь обміркуй свій вчинок, штовхнув – геть з гри) мимоволі подає дитині приклад агресивності. Відомо, що діти, часто спостерігають «злість» значимих дорослих, переймають форму їх поведінки. Строгість педагога може призвести до придушення агресивних імпульсів у дитини в його присутності, зате потім, у відсутність педагога, вони вихлюпуються. Відсутність покарань також призводить до закріплення агресивності. Тому перед педагогом стоїть досить важке завдання – вибрати оптимальні способи розумного приборкання агресивності. Дитині обов'язково треба роз'яснювати справедливість покарання, щоб підсумком стала поява почуття провини, але не страху або ворожості до вихователя.

Педагогу була порекомендована (як перший етап) наступна стратегія.

Навчитися ранньому виявленню злості у дитини, необхідно звертати увагу на зовнішні ознаки агресії:

- стримування дихання, затиснуте горло (дитина намагається щось не сказати);

- скутість у грудях (прагне не проявити себе будь-яким чином, тобто тут відбувається зупинка почуттів);
- напруга в руках, стиснуті кулаки (намагається щось не зробити);
- закриті очі (намагається не бачити те, на що злиться);
- «насуплене» підборіддя.

Як тільки педагог бачить такі прояви, необхідно прореагувати: «Ти зараз сердишся, чимось засмучений, може хочеш побути один? Або розкажеш, що відбувається?». Попередити, що у цей момент на вихователя може вилитися море негативних емоцій (про те, що дитина не любить вихователя, хоче додому, всіх поб'є, тощо). Налаштувати вихователя на те, що вона повинна реагувати спокійною інтонацією в голосі, проговорити про те, що вона сподівалася на його допомогу, підготувала для нього сюрприз тощо, або просто промовчати без негативних емоцій і виразів на обличчі.

Наступним кроком може бути робота з дитиною. В спокійній, доброзичливій формі поговорити з дитиною, пояснити, що вихователь хоче їй добра, хоче багато чому навчити. Застосувати метод роз'яснення цінностей і познайомити зі значенням слів – ввічливість, доброзичливість.

В описаному випадку, вихователь визнала свою провину – «чіплялась» до дитини з приводу і без нього, розумні дії вихователя, поступово призвели до позитивних зрушень у ставленні один до одного.

Групова консультація також може проводитися за запитом педагогів, у тому випадку, якщо однаковий запит практичний психолог отримує від кількох педагогів, однак найчастіше цей вид консультації є формою роботи практичного психолога відповідно до тематичного планування заходів освітньої установи. Наприклад, якщо темою педради буде питання про методи і прийоми формування в дітей ціннісного ставлення до оточення, то темою групової консультації може бути питання про казку, як метод

організації присвоєння цінностей, або ігрову діяльність, як метод тренування в діяльності.

Перспективною формою групової консультативної роботи з педагогами є психолого-педагогічний консиліум, у рамках якого відбувається розробка та планування єдиної психолого-педагогічної стратегії супроводу дітей. Консиліум дозволяє об'єднати інформацію про окремі складові розвитку дитини, якою володіють педагоги, медик і практичний психолог, і на основі цілісного бачення дитини із урахуванням її актуального стану та динаміки попереднього розвитку розробити та реалізувати спільну лінію її подальшого розвитку.

Разові практичні семінари, система постійно діючих семінарів, конференції, круглі столи – є частиною психологічної освіти. Основне завдання даних форм роботи полягає в створенні умов для отримання педагогами необхідних психолого-педагогічних знань і навичок, які допомогли б їм у вирішенні завдань педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. Незважаючи на схожість їх основної мети, вони мають відмінності як у структурі, так і в завданнях проведення.

1. Практичні семінари є формою групових занять, що проходять за активної участі дітей. Відмінними ознаками семінару є обов'язкова самоосвітня діяльність учасників і колективне обговорення її результатів. Разові семінари спрямовані на розгляд однієї або кількох тем на одному семінарі, постійно діючі семінари – це система семінарів по одній темі або за декількома темами, що проводяться протягом навчального року за запитами педагогів. Темою може бути наступна: «Роз'яснення цінностей як один із методів організації присвоєння цінностей дошкільниками». «Приклад дорослого – джерело появи загальнолюдських цінностей у дитини». «Зараження, як механізм соціально-психологічного впливу дорослих на дітей» тощо.

2. Конференції – форма роботи, яка допомагає виявити й узагальнити кращий практичний досвід. Конференція може стати своєрідним підбиттям підсумків роботи педагогів і практичного психолога з дітьми. Темою конференції може бути: «Програми формування у дошкільників ціннісного ставлення до навколишнього світу (ціннісних орієнтацій), (загальнолюдських цінностей)».

3. Круглі столи – у супроводі дітей дошкільного віку ця форма роботи найбільш ефективна, так як припускає відкрите спілкування педагогів один з одним. У ході проведення круглого столу може проходити обговорення актуальних питань виховання, розвитку та навчання дітей, зустрічі з цікавими людьми, знайомство з новітніми дослідженнями та досвідом колег, зіставлення своєї думки з думкою колег по виділених проблемах. Тематикою круглих столів можуть бути наступні питання: «Метод творчого діалогу, як провідний метод виховання гуманістичних цінностей», «Діалогічна взаємодія педагога з дітьми: побудова на сюжетній, проблемній основі».

Бажано організовувати просвітницьку роботу таким чином, щоб вона відповідала реальним запитам педагогів. Слід уникати формальних лекцій та семінарів, теми яких повторюються з року в рік. Організація «Куточка психолога», «Психологічної пошти» допоможуть зібрати найбільш актуальні запити та таким чином оптимально планувати організацію просвітницької роботи в педагогічному колективі ДНЗ.

Практика показує, що в роботі з дітьми найбільш актуальні для обговорення з педагогами наступні теми:

1. Поняття «загальнолюдські цінності», «ціннісні орієнтації», «Ціннісне ставлення».

2. Вікові особливості прояву ціннісного ставлення до навколишнього світу.

3. Психологічні особливості дітей, схильних до проявів зла.

4. Добро і зло в засобах масової інформації і відображення їх у іграх дітей.
5. Насильство та його наслідки в формуванні ціннісного ставлення до оточення.
6. Індивідуальний підхід до дітей, які виявляють агресію.
7. Методи та прийоми екстреного реагування на прояви «зла» дитиною.
8. Вплив сім'ї на формування в дитини розуміння добра та зла.
9. Проблеми міжособистісних взаємин дітей дошкільного віку та шляхи їх профілактики.
10. Вплив стилю взаємодії педагогів і дітей на поведінку дитини.

Участь у методичних об'єднаннях, педрадах. Основними цілями цієї форми роботи є підвищення професійного рівня та розвиток творчого потенціалу педагогів, організація простору з метою стимулювання професійного діалогу, обміну досвідом, розвитку рефлексії. Як методичні об'єднання, так і педради найбільш значимі тим, що підсумком їх проведення є прийняття рішень всередині колективу з обговорюваної проблеми. Так, при обговоренні питань, пов'язаних з психолого-педагогічним супроводом дітей, можуть бути прийняті рішення за наступними напрямками:

- 1) виділення основних напрямків роботи з дітьми в рамках формування в них первинних ціннісних орієнтацій;
- 2) розподіл функціональних обов'язків у педагогічному колективі з проведення моніторингу: «Психолого-педагогічні умови формування розуміння дітьми добра та зла».

Тренінгова робота з педагогами. Основна мета соціально-психологічного тренінгу – підвищення компетентності в спілкуванні, придбання знань, формування умінь, навичок, розвиток установок, що

визначають поведінку в спілкуванні. Тренінгова робота є інтерактивною формою психологічної освіти, коли педагог проживає ситуації на власному досвіді, пропускаючи їх через себе. Акцент робиться на роботі з почуттями, життєвим досвідом, розглядаються ті моменти, які вже мали місце, або труднощі в професійній сфері. Зворотний зв'язок між педагогами при проведенні тренінгів стимулює більш раціональне обговорення та аналіз проблем, коли учаснику групи надається можливість побачити та усвідомити причини своїх професійних ускладнень на основі активного діалогу, групової дискусії. Зворотний зв'язок дозволяє учасникам раціонально оцінити свій професійний досвід, виявити помилки та знайти шляхи їх подолання.

Форми і методи тренінгової роботи різноманітні:

- 1) тренінгові вправи;
- 2) рольові ігри;
- 3) аналіз різних педагогічних ситуацій;
- 4) дискусії.

При обговоренні в тренінгових групах питань, пов'язаних з пошуком шляхів взаємодії педагога з дитиною, можна поставити такі цілі:

- 1) ознайомлення з психологічними особливостями дітей дошкільного віку;
- 2) суб'єкт-суб'єктна взаємодія як провідний метод формування розуміння дитиною добра та зла, добрих і поганих вчинків тощо.
- 3) визначення основних напрямів взаємодії педагога з батьками по формуванню в дітей ціннісного ставлення до навколишнього;
- 4) ознайомлення зі способами екстреного реагування на прояви зла у дитини;

5) навчання методам релаксації та саморегуляції педагога;

б) вирішення завдань підтримки дитини через рольове програвання проблемних ситуацій.

Практичний психолог обов'язково працює з батьками дітей. Він зустрічається з ними індивідуально та на батьківських зборах, прилучає їх до психологічних знань про дитину, розповідає про закономірності їх психічного розвитку та умови, що сприяють цьому. Дуже важливо допомогти дорослим усвідомити, що формування в дошкільників ціннісного ставлення до навколишнього світу найтіснішим чином пов'язане з проблемами їх власної особистості. Батьки повинні самі володіти тими якостями, ціннісними орієнтаціями, які хочуть бачити в дитини. Ще Л. М. Толстой попереджав, що дитина «заражається» прикладом у сто разів сильніше, ніж самими красномовними та розумними повчаннями. Конкретні проблеми, що виникають у педагогів і батьків, при формуванні ціннісного ставлення до оточення, практичний психолог обговорює на індивідуальних консультаціях. Наведемо реальні приводи для індивідуального консультування: народження другої дитини – розглядали з батьками як у дитини сформувати розуміння цінності іншого; день народження двоюрідного братика, питання подарунка – розглядали уміння «розставання» з подарунком і формування загальнолюдської цінності – доброзичливість, дружба; обговорювали питання покупки іграшок, їх утримання – звернули увагу на повагу до батьків, до уміння співвідносити свої потреби з сімейним бюджетом, поціновувати працю інших; «шкідливі продукти» – розглянули як у дитини сформувати цінності самозбереження.

При індивідуальному консультуванні практичному психологу слід пам'ятати, що він не може нав'язувати батькам свою систему цінностей, кожна людина має право на індивідуальність. Практичний психолог виконує роль координатора, що забезпечує взаємодію в світі цінностей батьків та їх дітей. Метою його діяльності буде знаходження тих точок дотику, тієї моделі

цінностей, яка буде прийнята батьками, дітьми та педагогами. Отже, завданням практичного психолога є побудова сприйнятливої моделі освоєння дошкільниками загальнолюдських цінностей і виявлення тих умов, при яких даний процес буде ефективний.

Таким чином, базові цінності, якими людина керується по життю, починають розвиватися ще в ранньому дитинстві. В цей час закладаються передумови до формування всієї особистості дитини, її характерологічних рис, моральних норм, суб'єктивно та суспільно значимих цінностей. Будь-яка сформована ціннісна орієнтація в дорослої людини не виникає сама по собі, з нічого. Все сягає корінням із дитинства та є відображенням щоденної кропіткої роботи та вкладених у виховання дитини зусиль усіх оточуючих її близьких людей, перш за все батьків та педагогічних працівників дитячого садочка. Те, як саме виховували дитину в дошкільні роки неодмінно знайде своє відображення в майбутньому, коли сьогоднішній малюк стане зрілою особистістю. Адже, як образно про це говорив Л. Толстой, від дорослої людини до п'ятирічного малюка всього один крок, а от від новонародженого до п'ятирічного – ціла прірва. І основне завдання дорослого – допомогти кожній дитині гідно подолати цю прірву.

Отже, присвоєння цінностей дитиною не відбувається прямим шляхом. Входячи в сьогоднішня, дошкільник не може в повному обсязі сприйняти існуючі культурні норми, цінності та ставлення до світу природи, предметів, людей, що його оточують. Ці відносини потрібно побачити, виявити, випробувати самому. Якщо ж дитина їх не бачить, то або сама наповнює своїм змістом розкриту нею норму, або невірно тлумачить те, що сприймається. І тільки в тому випадку, коли ставлення до навколишнього світу проявляється яскраво, сильно, так що малюк бачить його майже предметно, можна вважати, що йому представлена культура людського життя з усіма її цінностями. Соціальне середовище нескінченно складне для дитини, самостійне її осмислення їй ще не під силу. Тому для оптимального співвідношення себе зі світом дошкільник спирається на знання, досвід,

оцінки, цінності, зразки поведінки свого мікросередовища, де важливу роль відіграють дорослі, і в першу чергу – батьки. На дію механізмів формування ціннісних орієнтацій у дошкільників впливають методи організації присвоєння цінностей. Серед них виділяються роз'яснення цінностей, приклад, зараження, навіювання, переконання (ціннісний аналіз), вправа, контроль і оцінка.

Завдання педагогів ДНЗ полягає в тому, щоб знайти індивідуальні, специфічні для кожної дитини способи оптимального розвитку її інтересів, здібностей, особистості в цілому, можливостей самовиховання та самоорганізації. Найголовніше – спільними зусиллями практичного психолога, педагогів і батьків спробувати зрозуміти особливості дитини як особистості, що формується в контексті конкретних життєвих умов з урахуванням історії її виховання, вікових, статевих та індивідуальних особливостей, взаємовідносин з дорослими та однолітками та на цій основі визначити програму подальшої роботи з нею.